

الگوی مفهومی تشخیص درآمد شرکتها و مشاغل بر اساس تراکنش‌های بانکی: رهیافت داده بنیاد چندوجهی

مختار باصری^۱

علی امیری^۲

حجت الله سالاری^۳

حمید رستمی جاز^۴

چکیده

هدف از پژوهش حاضر ارائه الگوی تشخیص درآمد مؤدیان مالیاتی بر مبنای تراکنش‌های بانکی است. این پژوهش با استفاده از روش داده بنیاد چندوجهی (نسخه گلدکهل و کرونلهم) موفق به ارائه یک مدل چندوجهی شامل شرایط علی، مداخله گر، بسترساز، راهبردها و پیامدها گردیده است. با انجام مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته از ۱۸ نفر از خبرگان اجرایی و دانشگاهی آشنا به مفهوم درآمد و مالیات مؤدیان، که به روش نمونه گیری نظری انتخاب شده‌اند، ۲۱۳ کد مفهومی استخراج گردید و با استفاده از نرم افزار MAXQDA نسخه ۱۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بر اساس نتایج، ملاحظات مالی و اقتصادی، ضعف روش‌های تشخیص سنتی، فعالیت‌های زیرزمینی، نارضایتی مؤدی و سازمان و زیرساخت‌های ارتباطات و فناوری به عنوان شروط علی و اثرگذار شناسایی گردیدند. الزامات قانونی و استانداردی، اقدامات فرصت طلبانه و محدودیت‌های تعامل و دسترسی به عنوان شرایط مداخله گر، آموزش و فرهنگ سازی، ارتباطات و فناوری و بسترهای قانونی به عنوان شرایط بستر، و نهایتاً راهبردها و پیامدهای تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی نیز در سه سطح شامل راهبردها و پیامدها در سطح کلان، در سطح سازمان امور مالیاتی و در سطح مؤدی معرفی گردیدند.

واژه‌های کلیدی: درآمد مؤدیان مالیاتی، تراکنش‌های بانکی، روش داده بنیاد چندوجهی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۱۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۸

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران، m.baseri@pnu.ac.ir

۲. استادیار گروه حسابداری، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران (نویسنده مسئول)، amiri.study@gmail.com

۳. استادیار گروه حسابداری، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران، hojjatslr@gmail.com

۴. استادیار گروه حسابداری، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران، hamid.rostami1358@gmail.com

مقدمه

مالیات بر درآمد مشاغل و اشخاص حقوقی دو مورد از انواع مالیات‌های مستقیم هستند که بر اساس میزان سوددهی شرکتها و مشاغل تشخیص و وصول می‌گردند. طبق مواد ۹۵ و ۱۰۶ قانون مالیات‌های مستقیم شرکتها و مشاغل ملزم به ارائه اظهارنامه مالیاتی هستند و اداره امور مالیاتی با رسیدگی به اظهارنامه‌های مالیاتی یا با تهیه اظهارنامه برآوردی سود شرکتها و مشاغل را مشخص و بر اساس آن مالیات را تشخیص و مطالبه می‌نماید، یکی از مهمترین بخشهای اظهارنامه مالیاتی صورتحساب سود و زیان و یکی از مهمترین بخشهای صورتحساب سود و زیان، درآمد مؤدیان است که توسط ممیزان مالیاتی رسیدگی می‌گردد. طبق مبانی نظری و شواهد تجربی مؤدیان دائماً در تلاش هستند با کتمان درآمد واقعی، مالیات کمتری پرداخت نمایند (Mohd Isa & Mohdali, 2014: 368)، برای این امر بسته به شرایط از ابزارهایی نظیر فرار مالیاتی، اجتناب مالیاتی، مدیریت سود و محافظه‌کاری استفاده می‌نمایند. در هنگام رسیدگی به اظهارنامه‌های مالیاتی نیز ممیزان مالیاتی با منابع محدود اطلاعاتی و با استفاده از راهبردهای سنتی حسابرسی قادر نیستند درآمد واقعی مؤدیان را مشخص نمایند. بنابراین توانمندسازی و تقویت همه‌جانبه سازمان امور مالیاتی مورد توجه است. از میان پارامترهای توانمندسازی، غنی بودن منابع اطلاعاتی سازمان به دلیل نقش مهم آن در افزایش درآمدهای مالیاتی، پیش‌بینی صحیح درآمد مؤدیان، ممانعت از فرار مالیاتی و در نتیجه رعایت عدالت مالیاتی و رضایت جامعه بسیار حائز اهمیت است (Hajmohamadi, 2009: 95). یکی از غنی‌ترین منابع اطلاعاتی برای تشخیص صحیح درآمد مؤدیان، اطلاعات مربوط به تراکنش‌های بانکی آنهاست بنابراین تراکنش‌های بانکی مؤدیان و دسترسی سازمان به این اطلاعات جایگاه ویژه‌ای دارد. امروزه بیشتر کشورها به اتفاق آراء بر مصالح و منافع حاصل از دسترسی به اطلاعات بانکی در راستای اهداف مالیاتی اذعان دارند، در همین راستا در گزارشی که در همایش جهانی مالیات توسط سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD) منتشر گردید ارزیابی واقعی ۸۲ کشور عضو و غیرعضو این سازمان مبین پیشرفت‌ها و اصلاحاتی در افزایش شفافیت و مبادله اطلاعات در راستای اهداف مالیاتی بود (Hajmohamadi, 2009: 106). از سال ۲۰۰۹ که گروه G۲۰ پایان عصر رازداری بانکی را اعلام کردند کشورهای زیادی در تلاشند تا بسترهای حقوقی لازم جهت تبادل انواع اطلاعات بانکی با هدف بهره‌برداری مالیاتی را فراهم آورند (O'Reilly et al, 2009: 9). در ایران نیز دولت در سالهای اخیر با اتخاذ سیاستهایی نظیر طرح جامع مالیاتی، دسترسی به گردش دستگاههای کارتخوان و اقدام به تفکیک حساب‌های تجاری و غیرتجاری گام‌هایی در اصلاح نظام مالیاتی برداشته است. بانک مرکزی نیز ذیل بخشنامه الزامات بودجه‌ای سال ۹۸ بانکها و مؤسسات مالی را موظف نموده که براساس درخواست سازمان امور

مالیاتی، فهرست حساب‌های بانکی مؤدیان را در اختیار سازمان مذکور قرار دهند. ابلاغ این مواد قانونی، سازمان امور مالیاتی را به بانک جدیدی از اطلاعات مؤدیان می‌رساند و تشخیص درآمد مؤدیان را تسهیل می‌نماید. عدم دستیابی به اطلاعات بانکی باعث کاهش توان سازمان امور مالیاتی در تعیین صحیح درآمد و مالیات مؤدیان، کتمان درآمد توسط مؤدیان، رواج بی‌عدالتی مالیاتی بین مؤدیان تمکین‌کننده، افزایش هزینه‌های تمکین و کاهش اعتماد مؤدیان وظیفه‌شناس می‌گردد (Hajmohamadi, 2009: 96). نهایتاً رسیدگی از طریق تراکنش‌های بانکی، نقش اساسی در مبارزه با پولشویی، شناسایی و پیشگیری از جرایم مالیاتی و راستی‌آزمایی اسناد و مدارک مؤدیان دارد (Hajsadeghi et al, 2022: 47). از بازنگری مطالعات انجام شده در پایگاه‌های معتبر مشهود است که بررسی جامعی از عوامل تأثیرگذار بر تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی به روش کیفی که همه ابعاد این شیوه جدید را در بر گیرد و همچنین متناسب با ویژگی‌ها و شرایط حاکم بر شرکتها و مشاغل ایرانی باشد ارائه نگردیده است. لذا این پژوهش سعی دارد ضمن گسترش دانش موجود، چارچوبی را تدوین نماید که در آن تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی تشریح گردد و بستر، عوامل علی، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی را شناسایی نماید. این چارچوب الگویی را برای رسیدگی ممیزان مالیاتی فراهم می‌نماید تا عملیات رسیدگی را به طور اثربخشی اجرا نمایند، بنابراین با توجه به هدف تحقیق، مسئله پژوهش حاضر این است که عوامل تأثیرگذار بر تشخیص درآمد مؤدیان مالیاتی بر اساس تراکنش‌های بانکی چیست و چگونه می‌توان این عوامل را با استفاده از نظریه داده بنیاد چندوجهی به صورت مدل متناسب با شرایط ایران سازماندهی نمود.

مبانی نظری

مبانی نظری تحقیق در دو بخش ارائه می‌گردد: بخش اول مربوط به نحوه تشخیص درآمد مؤدیان است. به استناد مواد ۹۴ و ۱۰۶ قانون مالیات‌های مستقیم، درآمد مشمول مالیات شرکتها و مشاغل بر اساس میزان سوددهی فعالیت آنها مشخص می‌گردد، همچنین طبق مواد ۹۶ و ۱۰۷ قانون مالیات‌های مستقیم، درآمد مشمول مالیات مؤدیانی که در مهلت مقرر اظهارنامه مالیاتی ارسال می‌نمایند از طریق رسیدگی به اظهارنامه مالیاتی آنها و درآمد مشمول مالیات مؤدیانی که اظهارنامه نمی‌دهند نیز تا قبل از اصلاحیه قانون مالیات‌های مستقیم در سال ۹۴ به صورت علی‌الرأس و بعد از اصلاحیه مزبور بر اساس اطلاعات واصله از پایگاه اطلاعاتی طرح جامع مالیاتی و با تهیه اظهارنامه برآوردی مشخص می‌شود. بنابراین به صورت کلی درآمد مشمول مالیات مؤدیان یا با رسیدگی به اظهارنامه ارسالی آنها یا با تهیه اظهارنامه برآوردی توسط مأموران مالیاتی مشخص می‌گردد، این در حالی است که درآمد یا سود ابرازی مؤدیان در غالب اظهارنامه‌های مالیاتی ممکن است تحت تأثیر روبه‌های حسابداری انتخابی مدیریت قرار گیرد و یا به دلیل تمایل مؤدیان به پرداخت مالیات کمتر مورد تحریف واقع شود، همچنین در حالتی که

ممیزان به کمک اطلاعات واصله از طرح جامع مالیاتی اقدام به تهیه اظهارنامه برآوردی می‌نمایند نیز ممکن است به دلیل نقص اطلاعات دریافتی از سامانه‌های مختلف، در تشخیص صحیح درآمد مؤدیان با مشکل مواجه شوند، بنابراین در هنگام رسیدگی به اظهارنامه بین مؤدی و سازمان امور مالیاتی تقارن اطلاعاتی برای ارزیابی عملکرد مالی وجود ندارد و کسب اطلاعات از تمام جوانب فعالیت مؤدیان و حسابرسی آنها برای سازمان امور مالیاتی امری بسیار پرهزینه و تقریباً غیرممکن است (Barzegari Dehaj et al, 2021: 63) و ممیزان سازمان با استفاده از شیوه‌های سنتی قادر به تشخیص صحیح درآمد مؤدیان نیستند که این موضوع منجر به ایجاد اختلاف بین سود ابرازی مؤدیان و درآمد مشمول مالیات تشخیصی مأموران مالیاتی می‌گردد.

بخش دوم مبانی نظری مربوط به رسیدگی به تراکنش‌های بانکی مؤدیان است. تراکنش‌های بانکی یک پیام الکترونیکی است که بنا به تقاضای مشتری در یکی از درگاه‌های ارائه خدمات بانکی نظیر خودپرداز یا پایانه فروش ایجاد و به شبکه الکترونیکی بانکی ارسال می‌شود.^۱ سازمان امور مالیاتی برای دریافت اطلاعات تراکنش‌های بانکی مؤدیان از سه مجرا می‌تواند اقدام نماید، اولین مجرا واحد اطلاعات مالی وزارت امور اقتصاد و دارایی است، دومین مجرا واحدهای نظارتی است و آخرین مجرا نیز اطلاعات واصله از اختیارات ماده ۱۶۹ قانون مالیات‌های مستقیم نظیر اطلاعات دریافتی از مؤسسات دولتی، شهرداری‌ها، بانکها و... می‌باشد. بررسی حساب‌های بانکی مؤدیان از دی ماه سال ۱۳۹۵ در آیین‌نامه اجرایی تبصره ۵ موضوع ماده ۱۶۹ مکرر قانون مالیات‌های مستقیم، قانونمند شد (Mehrkam & Hesni Moghadam, 2021: 197) ولی با مخالفت‌هایی از جانب مؤدیان و بانکها مواجه گردید، در ادامه با تصویب مواد ۲۳۱ قانون مالیات‌های مستقیم همچنین ماده ۳۰ قانون مالیات بر ارزش افزوده، شاهد گسترش دسترسی به اطلاعات تراکنش‌های بانکی توسط سازمان بودیم (Abdollahi, 2021: 62)، در همین راستا تکالیف بودجه‌ای بانک مرکزی نیز در سالهای اخیر بانکها و مؤسسات اعتباری را مکلف نموده اجازه دسترسی سازمان به تراکنش‌های بانکی مؤدیان را بدهند و به صورت ماهانه گزارش تراکنش‌های بانکی را به سازمان ارائه نمایند. علی‌رغم قانون‌گذاری‌های انجام شده سازمان امور مالیاتی برای دریافت اطلاعات تراکنش‌های بانکی مؤدیان و بررسی آنها همواره با چالش‌هایی مواجه بوده است. بانکها نگران خروج سپرده‌های مشتریان هستند و به دلیل رعایت اصل رازداری بانکی در ارائه اطلاعات مشتریان مقاومت می‌کنند، مؤدیان با سازوکارهای این شیوه رسیدگی مشکل دارند و مشاغل و شرکتهایی که فرار مالیاتی دارند نیز از شفافیت ایجاد شده در این زمینه نگران هستند. واقعیت این است که تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس اظهارنامه ارسالی مؤدیان یا اظهارنامه برآوردی سازمان به دلیل ضعف اطلاعاتی سازمان امور مالیاتی منجر به یک تشخیص بهینه نمی‌گردد، تراکنش‌های بانکی به

۱. بند د ماده ۱ آیین‌نامه نظام بانکداری الکترونیکی مصوب ۱۳۸۶/۱۲/۲۲ هیأت وزیران.

عنوان یکی از غنی‌ترین منابع اطلاعاتی، ضعف ناشی از رسیدگی به سود ابرازی مؤدیان یا اطلاعات واسله از سامانه‌های متعدد مالیاتی در غالب طرح جامع مالیاتی را پوشش می‌دهد و به دلیل خودکار بودن سیستم حسابداری بانکها، قابلیت تفکیک تراکنش‌های با ماهیت درآمدی و غیردرآمدی، الصاق حساب‌های بانکی مؤدیان به پرونده‌های مالیاتی آنها و مهمتر از همه گردش درآمدی مشاغل و شرکتها در حساب‌های بانکی آنها، هزینه تشخیص درآمد مؤدیان از این طریق در مقایسه با سایر منابع اطلاعاتی کمتر و آسان‌تر به نظر می‌رسد. علاوه بر این یکی از کارکردهای رسیدگی به تراکنش‌های بانکی مؤدیان، نقش بازدارندگی آن در انجام جرمهای مالی و مالیاتی است، پولشویان عواید حاصل از جرائم مالی و مالیاتی را فارغ از منشأ آنها به سیستم بانکی وارد می‌نمایند و با مجموعه‌ای از نقل و انتقالات سعی در گم کردن رد آنها می‌نمایند (Farrokhian & Chalechale, 2019: 240)، بنابراین بررسی تراکنش‌های بانکی در این زمینه می‌تواند بازدارنده باشد. با این حال دستیابی به اطلاعات تراکنش‌های بانکی مؤدیان به دلایل متعددی که مهمترین آنها رعایت اصل «رازداری بانکی» است با دشواری‌هایی همراه است. همچنین در صورت وجود روش‌های دریافت و پرداخت جایگزین امکان اختفای درآمد وجود دارد و با استفاده از رسیدگی به تراکنش‌های بانکی نمی‌توان اینگونه درآمدها را کشف نمود.

پیشینه تحقیق

تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس رسیدگی به تراکنش‌های بانکی موضوع جدیدی است و تاکنون در این رابطه به صورت مستقیم پژوهشی انجام نشده است اما در خصوص نحوه تشخیص درآمد مؤدیان، اختلافات بین سود ابرازی و سود تشخیصی و جایگزینی مالیات بر جریان نقدی به جای مالیات بر درآمد پژوهش‌های مختلفی انجام شده است که نتایج برخی از آنها به شرح زیر ارائه می‌گردد.

عبداللهی (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان «تشخیص مالیات براساس تراکنش‌های بانکی در نظام حقوقی ایران»، که با هدف شناسایی ابعاد حقوقی رسیدگی به تراکنش‌های بانکی مؤدیان به روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفت، نشان داد سازمان امور مالیاتی نه تنها صلاحیت بررسی کلیه تراکنش‌ها از سال ۱۳۹۵ به بعد را دارد بلکه اخذ مالیات از تراکنش‌های «درآمدی و حتی با منشأ نامشخص» نیز واجد مبانی حقوقی است (Abdollahi, 2021: 61). سلطان‌العلمایی و روانبخش (۱۳۹۹) به بررسی مالیات بر تراکنش‌های بانکی در شرایط دشوار بودجه‌ای پرداختند، آنها با بررسی تجربه سایر کشورها در وضع مالیات بر تراکنش‌های بانکی دریافتند که وضع این نوع مالیات اگرچه در کوتاه‌مدت می‌تواند باعث کسب درآمدهای قابل توجهی برای دولت گردد اما در دراز مدت باعث ایجاد افزایش شدید تقاضا برای اسکناس و مسکوک، افزایش نیاز به نقدینگی بانک و افزایش فشار بر رشد پایه پولی می‌گردد (Soltanololamaie & Ravanbakhsh, 2021: 61).

99: 2021). حاج‌محمدی (۱۳۸۸) در تحقیق دیگری با هدف بهبود و توسعه الزامات قانونی برای دستیابی و تبادل اطلاعات بانکی و مالیاتی، با استفاده از روش تحقیق کتابخانه‌ای در چارچوب نوعی مطالعه تطبیقی بیان می‌دارد در ایران بر خلاف کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی، اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی، فاقد شماره شناسایی مؤدی منحصر به فرد^۱ (TIN) هستند، بانکها ملزم به ارائه خودکار اطلاعات بانکی به مراجع مالیاتی نیستند و بانک اطلاعاتی متمرکزی از حساب‌های بانکی در اختیار سازمان امور مالیاتی کشور نیست (Hajmohamadi, 2009: 93). خدای‌پور و ترک‌زاده ماهانی (۱۳۹۰)، در تحقیقی با هدف بررسی تأثیر محافظه‌کاری در گزارشگری مالی و مربوط بودن اطلاعات حسابداری، که در یک دوره ۵ ساله از ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷ بر روی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران انجام گرفت، با استفاده از روش پژوهش همبستگی دریافتند شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آنها بسیار بزرگتر از درآمد مشمول مالیات آنهاست، محافظه‌کاری بیشتری نسبت به سایر شرکتها دارند (Khodamipo-ur & Torkzadeh Mahani, 2012: 127) در همین راستا حاج‌صادقی و همکاران (۱۴۰۱) با هدف ارائه الگویی جهت ارزیابی حساب‌های مشکوک با رویکرد تعیین آثار مالیاتی که بر اساس مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام گرفت، نشان دادند که دو زیرمعیار انجام دادن مکرر عملیات و معاملات نقدی کمتر از سقف تعیین شده و زیر معیار سپرده‌گذاری وجه نقد در مؤسسات مالی و سپس انتقال سریع آن از طریق حواله، به ترتیب جایگاه اول و دوم اهمیت را در شناسایی حساب‌های بانکی مشکوک از بعد مالیاتی را به خود اختصاص داده‌اند (Hajsadeghi et al, 2022: 45). در تحقیق دیگری فرخیان و چاله‌چاله (۱۳۹۸) با هدف کشف تراکنش‌های مشکوک به پول‌شویی بر اساس الگوی بافتاری حساب‌های بانکی با استفاده از روش تحلیل محتوا نشان دادند که توجه به بافت صاحبان حساب بانکی در تشخیص پولشویی موجب ارتقاء دقت روش‌های مزبور می‌شود (Farrokhian & Chalechale, 2018: 237). مهرکام و حصنی مقدم (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان "بررسی اثرات مالیاتی رسیدگی به تراکنش‌های بانکی بر حقوق صاحبان سهام، تولیدات شرکت و صنعت" که با اسفاده از پرسشنامه در شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران انجام شده است، نشان دادند که ساده‌سازی روش اجرای مالیات، کاهش هزینه مالیات و اعمال مالیات تک‌نرخ بر تراکنش‌های بانکی، بر حقوق صاحبان سهام، تولیدات شرکت و تولیدات صنعت تأثیرگذار است (Mehrkam & Hesni moghadam, 2021: 195). خانی و همکاران (۱۳۹۳) با هدف بررسی مبانی نظری اجتناب مالیاتی، روش‌های اجتناب از مالیات و نحوه اندازه‌گیری آن که به روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است، دریافتند اکثر شرکتها به دنبال کاهش مالیات و در نتیجه اجتناب از مالیات درون چارچوب‌های

1. Tax Identification Number

قانونی با استفاده از خلأهای موجود در قوانین هستند (Khani et al, 2015: 121). سالاری کیسکانی و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیقی با هدف بررسی تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر جمع‌آوری مالیات که با استفاده از پرسشنامه در بین مأموران مالیاتی و مدیران سطح عالی و حسابداران شرکتها انجام گرفته است، بیان نمودند که استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات موجب افزایش دسترسی سازمان امور مالیاتی به اطلاعات مالیاتی، افزایش تمکین مالیاتی شرکتها، کاهش هزینه‌های تمکین مالیاتی، افزایش میزان جمع‌آوری مالیات بر درآمد و شفافیت در جمع‌آوری مالیات بر درآمد شرکتها می‌شود (Salari Kiskani et al, 2020: 187).

در همین راستا می‌توان به پژوهش‌های خارج از کشور که در چند سال اخیر به چاپ رسیده است اشاره نمود. کارتون^۱ و همکاران (۲۰۱۹) در تحقیقی با عنوان «اصلاح مالیات شرکتها: از مالیات بر درآمد به مالیات بر جریان نقدی» دریافته‌اند جایگزینی مالیات بر جریان نقدی به جای مالیات بر درآمد، از یک طرف باعث ترغیب شرکتها به سرمایه‌گذاری بیشتر و افزایش تولید می‌گردد و از طرف دیگر باعث می‌گردد اخذ مالیات از درآمدهای داخلی و خارجی صرفاً به درآمدهای داخلی تغییر پیدا نماید و اثرات تغییر از مالیات بر درآمد به مالیات بر جریان نقدی در بلندمدت مثبت است (Carton et al, 2019: 13). در همین راستا سوشما و سریواستاوا (۲۰۱۴) با هدف بررسی مالیات بر تراکنش‌های بانکی در هند به این نتیجه رسیدند که ساده‌سازی پیچیدگی نظام مالیاتی فعلی، کاهش هزینه مالیات و اعمال مالیات تک‌نرخ‌ی یا به عبارت دیگر اصلاح نظام مالیاتی با اخذ مالیات از تراکنش‌های بانکی شرکتها و صنعت می‌تواند مؤثر باشد (Sushma & Srivastava, 2014: 117). گارنات و همکاران^۲ (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان «جایگزینی مالیات بر درآمد شرکت با مالیات بر جریان نقدی» که در کشور استرالیا انجام گرفت به این نتیجه رسیدند که مالیات بر جریان نقدی باعث جلوگیری از فرارهای مالیاتی بین‌المللی می‌گردد و باعث هدایت سرمایه‌گذاری‌ها در شرایط رکود می‌گردد (Garnaut et al, 2020: 463) نتایج حاصل از تحقیق ادوارد (۲۰۰۳) که با هدف جایگزینی مالیات بر جریان نقدی به جای مالیات بر درآمد شرکتها انجام گرفت، نشان داد پیچیده بودن تشخیص مالیات بر اساس درآمد و سود، بالا بودن نرخ مالیات بر درآمد شرکتها و ناهماهنگی بین قوانین مالیاتی سه ایراد اساسی در تشخیص مالیات بر اساس درآمد می‌باشد که باعث تحریف و فرار مالیاتی می‌گردد، وی به این نتیجه رسید که مالیات بر جریان نقدی این تحریف‌ها را از بین می‌برد و همه کسب و کار و سرمایه‌گذارها را در شرایط برابر قرار می‌دهد (Edwards, 2003: 431). در همین راستا نتایج حاصل از تحقیق گوردون و لی (۲۰۰۹)، نشان می‌دهد افزایش انگیزه برای استفاده از واسطه‌های مالی، اثر مثبت روی جمع‌آوری مالیات دارد. این به نوبه خود باعث رشدبخش رسمی و افزایش پتانسیل دولت برای افزایش درآمد مالیاتی می‌شود

1 . Carton et al

2 . Garnaut et al

(Gordon & Li, 2009: 855). روشیزاتاها و همکاران^۱ (۲۰۱۳) به بررسی شواهد تجربی جدیدی بین درآمد مستقیم مالیاتی و فعالیت‌های بانکی و غیربانکی در سیستم مالی مالزی پرداختند. نتایج تحقیق آنها نشان‌دهنده یک رابطه تعادلی بلندمدت بین سیستمهای مالی و مالیات بردرآمد در مالزی است. همچنین نشان دادند که تأثیر سیستم مالی بر درآمد مالیات‌های مستقیم در کوتاه‌مدت عمیق‌تر از درازمدت است (Roshaiza Taha et al, 2013: 147). ایمام و جیکوب (۲۰۰۷) در تحقیقی با هدف بررسی تأثیر فساد بر درآمدهای مالیاتی در خاورمیانه نشان دادند تأثیر فساد بر دو منبع مالیات بر درآمد اشخاص و مشاغل نسبت به سایر منابع بیشتر است و استفاده از روش‌های مکانیزه برای کاستن از تعامل بیشتر بین مؤدیان و مأموران مالیاتی می‌تواند فساد را کاهش دهد (Imam & Jacobs, 2007: 2). بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد این تحقیقات اغلب کمی بوده و بررسی جامعی از عوامل مؤثر بر تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی که متناسب با شرایط شرکتها و مشاغل ایرانی باشد ارائه نگردیده است. تراکنش‌های بانکی مؤدیان یک منبع جدید اطلاعاتی است و پژوهش حاضر سعی دارد با استفاده از روش کیفی و با جمع‌آوری اطلاعات از طریق مصاحبه از خبرگان اجرایی و دانشگاهی ضمن گسترش دانش موجود، بستر، عوامل علی، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای ناشی از تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی را شناسایی نماید که از این حیث از سایر پژوهش‌های انجام شده متفاوت است.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، پژوهشی بنیادی، از نظر ماهیت داده‌ها پژوهشی کیفی، از نظر روش شناخت، پژوهشی فلسفی^۲ و تجربی و از نظر نوع استدلال، هم قیاسی و هم استقرایی است. پژوهش فلسفی عبارت است از پردازش اطلاعات با فرآیند نظام‌مند متعلق به گستره خاصی از علوم دارای هویت جمعی و متضمن نوآوری (Gharamaleki, 2001: 25)، بنابراین تحقیق حاضر به دنبال آن است تا با جمع‌آوری اطلاعات از افراد باتجربه در زمینه موضوع پژوهش، با فرآیند نظام‌مند پژوهش کیفی به توصیف ماهیت پدیده مورد نظر و نهایتاً ایجاد نظریه جدید اقدام نماید. یکی از مهمترین استراتژیها در تحقیقات کیفی، نظریه‌پردازی داده بنیاد است. نظریه‌پردازی داده‌بنیاد رویه‌ای نظام‌مند و کیفی است که به منظور ایجاد نظریه مورد استفاده قرار می‌گیرد. نظریه ایجاد شده، در یک سطح مفهومی کلی، یک فرآیند، یک کنش، یا برهم کنش را درباره یک موضوع واقعی تشریح می‌کند (Creswell, 2012: 11). از آنجا که در پژوهش حاضر به یک توضیح یا نظریه

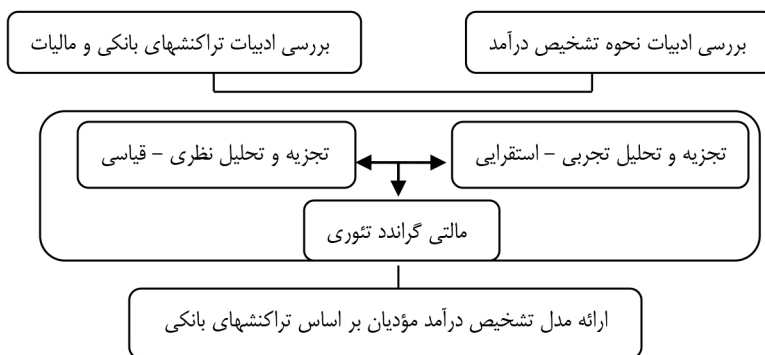
1 . Roshaiza Taha et al

2 . Philosophical Investigation

جامع در زمینه تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی نیاز داریم، از نظریه‌پردازی داده‌بنیاد استفاده خواهد شد. در روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد چهار رویکرد وجود دارد، رویکرد گلیزر، رویکرد استراوس و کوربین، رویکرد چارمز و رویکرد نظریه داده‌بنیاد چندوجهی گلدکول و کرونهلیم. در رویکرد گلدکول و کرونهلیم که ترکیبی از گراند تئوری و فراترکیب است، ضمن توجه به پیشینه پژوهش و رویکرد استقرایی، با استفاده از رویکرد قیاسی و با استفاده مؤثر از نظریه‌های موجود، از سایر منابع نیز در این زمینه استفاده می‌شود، به همین دلیل در پژوهش حاضر از روش نظریه داده‌بنیاد چندوجهی استفاده شده است تا عوامل مؤثر بر تشخیص درآمد مؤدیان با رسیدگی به تراکنش‌های بانکی آنها را متناسب با شرایط ایران شناسایی و یک مدل جامع ارائه نماید. با توجه به اینکه شرایط محیطی، قوانین مالیاتی، سازوکارهای نظارتی، سطح آموزش و سطح توسعه یافتگی اقتصادی در ایران دارای ویژگی‌های خاص خود است و این شرایط از یک کشور به کشور دیگر متفاوت می‌باشد، استفاده از روش کیفی داده بنیاد توجیه می‌یابد. هدف از این پژوهش شناخت و درک تجارب افراد در خصوص تشخیص درآمد مؤدیان با استفاده از تراکنش‌های بانکی به منظور دستیابی به مدل جامع است. با توجه به اینکه مفهوم تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی مفهوم جدیدی می‌باشد، باید ابتدا این اصطلاح مفهوم‌سازی شود. برای این منظور طبق روش مالتی گراند تئوری، ابتدا با استفاده از فراترکیب داده‌های اولیه از مبانی نظری موجود استخراج می‌گردد، سپس با انجام مصاحبه‌های عمیق و با استفاده از گراند تئوری و ترکیب آنها با استفاده از مالتی گراند تئوری، طی یک فرآیند رفت و برگشتی بین نظریه‌های موجود و داده‌های تجربی، مدل جامعی برای تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی ارائه می‌شود. مراحل انجام تحقیق در شکل ۱ بیان شده است.

شکل (۱) - مراحل انجام تحقیق

روش‌های گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها

در پژوهش حاضر با توجه به استفاده از نظریه داده بنیاد چندوجهی در گام اول با استفاده از فراترکیب، تجزیه و تحلیل نظری- قیاسی انجام می‌شود، هدف از این گام تعیین اسناد معتبر، موثق و مرتبط در بازه زمانی مناسب است. بدین منظور مقالات، کتابها، سایت‌های سازمان‌های معتبر خارجی و داخلی بررسی شد. برای اطمینان از بررسی تمام مقالات داخلی، سامانه مجلات علمی پژوهشی و ترویجی کشور (پرتال علوم انسانی، نورمگز، سایه، مگیران) مورد بررسی قرار گرفت. جهت جستجوی اسناد معتبر در پایگاه‌های علمی خارجی نیز از پایگاه‌های معتبر علمی (ساینس دایرکت، امرالد، پروکوئست، اسپرینگر، الزویر، گوگل اسکالر) استفاده گردید. در نهایت ۳۱۷ پژوهش و متون مربوط به موضوع شناسایی شد. در گام دوم اسناد یافت شده از نظر کیفی بررسی شد. شاخصهای مورد بررسی در ارزیابی استفاده یا عدم استفاده از مقالات عبارتند از: منابع معتبر، چاپ شده از سال ۱۹۰۰ به بعد و استفاده از واژه‌های کلیدی مالیات، درآمد و تراکنش‌های بانکی. در انتخاب مقالات نهایی فیلترهای بالا مدنظر قرار گرفته است و در نهایت ۴۷ پژوهش برای ورود به مرحله فراترکیب انتخاب شد. در این پژوهش برای دسته‌بندی و کدگذاری داده‌ها از نرم‌افزار MAXQDA استفاده شد. با بررسی متون منتخب در محیط نرم‌افزار کدها شناسایی گردید. گام سوم در فراترکیب تجزیه و تحلیل و تلفیق یافته‌های کیفی است، در این گام کدهای استخراج شده به مقولات دسته‌بندی می‌شوند، مبنای دسته‌بندی این کدها برحسب میزان تشابه کدهای مختلف با یکدیگر است. در مرحله آخر براساس وجه اشتراک تمها، چندین بار زیرمقوله‌ها و مقوله‌بندی کدهای مورد بررسی تحلیل گردید. مسیر این تحقیق به صورت رفت و برگشتی بوده است؛ یعنی ابتدا با فراترکیب ادبیات موجود دقیق بررسی شده است، کدهای مستخرج از ادبیات به مفاهیم و مفاهیم به زیرمقوله‌ها و زیرمقوله‌ها به مقوله تبدیل شده‌اند سپس مفاهیم و مقوله‌های استخراجی از ادبیات وارد مصاحبه شده است. در ادبیات و مرحله فراترکیب مواردی یافت نشد و پس از مصاحبه به دست آمدند و سپس با مراجعه مجدد به ادبیات کدهایی برای آنها شناسایی شد. پس از اتمام مرحله فراترکیب نوبت به انجام مصاحبه و طی مراحل از طریق گراندد تئوری می‌رسد تا از این طریق به بسط مبنای نظری، شناسایی مؤلفه‌ها و نهایتاً تدوین مدل مفهومی پژوهش پرداخته شود. در ابتدا از مصاحبه‌های ساختار نیافته جهت دستیابی به کدها و مفاهیم استفاده شد، در ادامه به کمک مصاحبه نیمه ساختارمند مدل مربوطه استخراج و تکمیل گردید. در این پژوهش تلاش شد تا با افراد صاحب‌نظر در زمینه تشخیص و وصول مالیات و افرادی که شخصاً موضوع تحقیق را تجربه کرده‌اند و دارای دانش و تجربه بالایی در این زمینه هستند، مصاحبه صورت گیرد؛ بنابراین برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری نظری که بر مفاهیم استخراج شده از داده‌ها استوار است استفاده شده است (Nasr et al, 2019: 156). جامعه آماری، شامل رؤسای امور مالیاتی، رؤسای گروه مالیاتی، کارشناسان ارشد مالیاتی، اساتید حسابداری دانشگاه و شاغلین اعضای جامعه حسابداران رسمی ایران می‌باشد. در

مجموع پس از ۱۸ مصاحبه به نقطه اشباع رسیدیم و نیازی به انجام مصاحبه‌های جدید وجود نداشت. در جدول ۱ ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان ارائه گردیده است. انجام هر مصاحبه به طور متوسط یک ساعت به طول انجامید.

جدول (۱) - اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

سمت	تعداد	کارشناسی	کارشناسی ارشد	سطح تحصیلات			سابقه کار
				دکترای	۱۰-۵	۲۰-۱۰	
معاون مالیاتی	۱		۱				۲۰-۱۰
رئیس امور بازرسی مالیاتی و پولشویی	۱		۱				۲۰-۱۰
رئیس امور مالیاتی	۲		۲			۱	۲۰-۱۰
رئیس گروه مالیاتی	۴		۲		۲	۲	۲۰-۱۰
کارشناس ارشد مالیاتی	۲	۱	۱			۱	۲۰-۱۰
استاد دانشگاه	۴			۴		۲	۲۰-۱۰
حسابرس	۲		۱		۱	۱	۲۰-۱۰
مدیر مالی	۲	۱	۱			۱	۲۰-۱۰
جمع کل	۱۸	۲	۹	۳	۴	۸	۲۰-۱۰

منبع: یافته‌های پژوهش

ارزیابی پژوهش

ارزیابی پژوهش در پژوهش داده‌بنیاد چندوجهی به واسطه مرحله شفاف‌سازی داده‌ها انجام می‌شود. برای ارزیابی پژوهش از سه نوع اعتبارسنجی انجام می‌شود:

۱. اعتبارسنجی نظری یعنی نظریه با سایر نظریه‌ها هم مطابقت دارد.
  ۲. اعتبار سنجی تجربی یعنی نظریه با مشاهدات تجربی جهان مطابقت دارد.
  ۳. اعتبار سنجی درونی یعنی نظریه یک راه منسجم و منطقی برای صحبت درباره جهان است.
- علاوه بر شفاف‌سازی داده‌ها برای ارزیابی پژوهش، پس از تحلیل داده‌ها از «اجماع داده‌ها»، «کنترل اعضا» و «معیار مقبولیت» استراوس و کوربین (۲۰۰۸)، استفاده شده است، اجماع داده‌ها یعنی استفاده از منابع چندگانه داده‌ها مانند گردآوری داده‌ها از گروه‌ها، محیط‌ها و زمان‌های مختلف (Corbin & Strauss, 2008). در این تحقیق داده‌ها از دیدگاه گروه‌های مختلف افراد مرتبط با مقوله تشخیص درآمد مویان بر اساس تراکنش‌های بانکی استفاده شده است. جهت اعتبار سنجی مدل پژوهشگر نتایج مدل را به اعضا جهت دستیابی به قضاوت آنها بر می‌گرداند. به منظور بررسی کنترل اعضا متغیرهای استخراج شده از مصاحبه‌ها و نتایج حاصل به ۶ نفر از صاحب‌نظران حرفه (۳ نفر از مصاحبه‌شوندگان و ۳ نفر از سایر صاحب‌نظرانی که در مصاحبه شرکت نداشته‌اند) ارائه و مورد پالایش قرار گرفت. مقبولیت به این معنا است که یافته‌های تحقیق تا چه حد در انعکاس تجارب مشارکت‌کنندگان در رابطه با پدیده مورد مطالعه برای محقق و خواننده موثق و قابل باور است. برای این منظور ده شاخص معرفی شده است که شامل تناسب، کاربردی بودن یافته‌ها، زمینه، مفاهیم، منطق، عمق، انحراف، بداعت، حساسیت و استناد به یادداشتها می‌باشد. مقبولیت این پژوهش با معیارهای مذکور ارزیابی گردید.

سوالات تحقیق

بر اساس هدف تحقیق، مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که عوامل مؤثر بر تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی چیست و چگونه می‌توان این عوامل را با استفاده از نظریه داده‌بنیاد چندوجهی به صورت مدل متناسب با شرایط ایران سازماندهی نمود؟ بنابراین این تحقیق به دنبال یافتن پاسخ علمی برای سؤالیهای زیر می‌باشد.

۱. مؤلفه‌های توضیح دهنده در تشخیص درآمد مؤدیان مالیاتی بر اساس تراکنش‌های بانکی کدامند؟
۲. روابط بین مؤلفه‌های توضیح دهنده چگونه است و منطق این روابط چیست؟
۳. چه مدلی این روابط را تبیین می‌کند؟

تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از بررسی ادبیات نظری و انجام مصاحبه‌ها، متن مقاله‌ها و مصاحبه‌های صورت گرفته وارد نرم‌افزار مکس کیودا ۱۰ گردید. کدگذاری‌ها انجام گرفت و سپس کدها دسته‌بندی و مرتب گردیدند. در ادامه نتایج تحلیل داده‌ها بر اساس مراحل سه‌گانه نظریه داده بنیاد چندوجهی تشریح می‌گردد.

گلدکوهل و کرونهل (۲۰۱۰) فرآیند توسعه نظریه داده بنیاد چند وجهی را طی سه مرحله بیان می‌کنند:

۱. بازتاب حوزه‌های مورد علاقه پژوهش و تجدیدنظر
  ۲. خلق نظریه که در برگزیده چهار گام است: گام اول کدگذاری استقرایی که معادل کدگذاری باز^۱ می‌باشد، گام دوم اصلاح مفاهیم، گام سوم کدگذاری الگویی^۲ که معادل کدگذاری محوری می‌باشد، در گام سوم از پارادیم چندوجهی و برابش شده استراوس و کوربین (۱۹۹۰) شامل شرایط علی، پدیده، زمینه، شرایط مداخله‌گر، راهکار و پیامد استفاده شده است. گام چهارم: تلخیص نظریه که معادل کدگذاری انتخابی^۳ و تشکیل یک یا چند هسته مرکزی می‌باشد.
  ۳. شفاف‌سازی مبتنی بر داده‌ها که شامل تطابق نظری، تأیید اعتبار داده‌های تجربی به صورت شفاف و ارزیابی انسجام نظری می‌باشد (Goldkuhl & Cronholm, 2010: 191).
- بازتاب حوزه‌های مورد علاقه پژوهش و تجدیدنظر: این مرحله از نظریه داده بنیاد چندوجهی حاکم بر کل فرآیند است، با طرح مبانی نظری و پیشینه پژوهش، به حوزه‌های مورد علاقه پژوهش نظیر اهداف پژوهش و سوالات به طور مستمر مراجعه می‌گردد تا اطمینان حاصل شود جهت‌گیری تجربی و نظری پژوهش در مسیر صحیح هدایت خواهد شد، بنابراین این مرحله از نظریه داده بنیاد چندوجهی تأمین شده است.
- خلق نظریه: همانطور که قبلاً اشاره شد بر اساس رویکرد مالتی‌گراندد ابتدا در مرحله فراترکیب ادبیات موجود به دقت بررسی و کدهای مربوطه شناسایی گردید. در گام بعدی در فراترکیب، یافته‌های کیفی تجزیه و تحلیل و تلفیق شده و کدهای مستخرج از ادبیات به مفاهیم و مفاهیم به زیرمقوله‌ها و زیرمقوله‌ها به مقوله تبدیل شده‌اند سپس مفاهیم و مقوله‌های استخراجی از ادبیات وارد مصاحبه شده است. طبق مباحث پیشین خلق نظریه در برگزیده چهار مرحله است، گام اول در خلق نظریه کدگذاری استقرایی است که معادل کدگذاری باز در گراند توری است، کدگذاری باز فرآیند تحلیلی است که از طریق آن مفاهیم شناسایی شده و ویژگی‌ها و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شوند [20] (Lee, 2001: 13). برای انجام کدگذاری باز پس از هر مصاحبه متن هر مصاحبه به دقت مطالعه و داده‌های جمع‌آوری شده از مصاحبه‌شوندگان کدگذاری، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی گردید. در

1 . Open Coding

2 . Axial Coding

3. Selective Coding

این پژوهش در مجموع ۲۱۳ کد مفهومی استخراج گردید. در جدول ۲ نمونه‌هایی از مفاهیم اولیه و مقوله‌هایی که به آنها اختصاص داده شده است ارائه گردیده است. نمونه‌ای از کدگذاری‌های انجام شده در تحقیق به شرح زیر می‌باشد:

«طبق آخرین بخشنامه سازمان وقتی تراکنش‌های بانکی بالای ۵ میلیارد تومان و اطلاعات مربوط به گردش پوز مشاغل را بررسی می‌کردیم متوجه شدیم خیلی افراد فعالیت اقتصادی دارند، گردش پوز دارند، اما پرونده مالیاتی ندارند. پرونده‌ای داشتیم که وقتی تراکنش‌های بانکی شخص را بررسی کردیم بر اساس مبالغی که به حساب ایشان واریز شده متوجه شدیم این مبالغ به دلیل حجم بالا و واریزی‌های مکرر نمی‌تواند متعلق به مصرف‌کننده باشد و به صورت زنجیره‌ای حدود ۸۰۰ پرونده جدید تشکیل دادیم (شناسایی مؤدیان گمنام) وقتی برای افراد جدید تشکیل پرونده دادیم و برای آنها برگ ارائه اسناد و بعد هم برگ تشخیص مالیات صادر کردیم و مبالغ گردش بانکی را به آنها اعلام کردیم چاره‌ای جز پذیرفتن مبلغ مالیات نداشتند چون همه چیز مشخص بود و نمی‌توانستند انکار کنند (رویه‌های اجرایی شفاف)، ممیز مالیاتی هم نمی‌تواند مثل قبل با مؤدی تباری کند، چون قبلاً تشخیص درآمد به صورت برآوردی و تا حدود زیادی بر اساس چانه‌زنی بود، اما الان ممیز نمی‌تواند بدون در نظر گرفتن تراکنش‌های بانکی درآمد مؤدی را مشخص کند (کاهش فساد اداری)، مؤدی هم می‌داند اگر بخواهد اعتراض بگذارد و وارد مراحل دادرسی بعدی بشود تأثیری نخواهد داشت چون همه چیز مشخص هست) کاهش هزینه و زمان رسیدگی».

جدول (۲) - نمونه مقوله و مفاهیم

مفاهیم	مقوله	نوع مقوله
افزایش درآمدهای مالیاتی کاهش ارزش واقعی مالیات با گذشت زمان هزینه‌های تمکین افزایش هزینه‌ها به دلیل طولانی شدن فرآیند رسیدگی کشف منابع مالی با منشا جرم هدایت جریان‌های مالی و سرمایه گذاری اجرای کامل طرح جامع مالیاتی	ملاحظات مالی و اقتصادی	شرایط علی
ساماندهی پایانه‌های فروشگاه‌ها و سامانه مؤدیان الزام دستگاه‌ها به همکاری با سازمان تکلیف قانونی مؤدی به تفکیک گردش مالی الزام بانکها به تفکیک گردش مؤدی بر اساس ماهیت تفکیک حساب‌های تجاری و غیرتجاری صلاحیت قانونی سازمان به دسترسی به اطلاعات بانکی اجرای کامل قانون پایانه‌های فروشگاه‌ها و سامانه مؤدیان استقرار روش‌های الکترونیکی تعامل با مؤدیان گسترش استفاده از تراکنش‌های بانکی در شرایط عدم تمکین ساده‌سازی و شفاف‌سازی متون مالیاتی رشد و توسعه فرهنگ مالیاتی تنوع و پیچیدگی شیوه‌های کسب و کار پشت نویسی چک فروش‌های تهاتری استفاده از کیف پول معاملات برون مرزی پرداخت از طریق صرافی‌ها انتقال حساب‌های بانکی به خارج ایجاد حساب‌های متعدد افزایش درآمدهای مالیاتی کاهش پولشویی و فعالیت‌های زیرزمینی تعدیل درآمد و ثروت برقراری عدالت مالیاتی افزایش اقدامات فرصت طلبانه کنترل و رشد و توسعه سیاست‌های اقتصادی شناسایی تراکنش‌های با منشا جرم کاهش فساد اداری	بسترهای قانونی راهبردها در سطح سازمان	شرایط زمینه‌ای راهبرد
	اقدامات فرصت طلبانه	مداخله‌گر
	پیامدهای کلان	پیامد

در گام دوم، اصلاح مفاهیم به معنای تلاش مستمر در راستای شفاف‌سازی مفاهیم استفاده شده است. اصلاح مفاهیم از طریق طرح سؤال‌های مختلف با در نظر گرفتن مقوله‌ها انجام می‌شود (Forodi & hejazi, 2021: 100). بنابراین به منظور اصلاح مفاهیم از جدول راهنمای ارتباط شرطی اسکات و هاوول ۲۰۰۸ استفاده گردید که نتایج آن در جدول ۳ ارائه شده است. همان‌طور که در این جدول ملاحظه می‌شود، برخی مقوله‌های اصلی به همراه اجزای شش‌گانه آن شامل (چه چیزی، کجا، چه زمانی، چرا، چگونه، پیامد) استخراج گردیده است. این جدول به عنوان ابزاری برای کدگذاری محوری و نهایتاً کدگذاری انتخابی است.

جدول (۳) - پالایش مفهومی مقوله‌های اصلی پژوهش

مقوله اصلی	چه چیزی	چه موقع	کجا	چرا	چطور	پیامد
زیر ساخت‌های ارتباطات و فناوری	زیر ساخت‌های ارتباطات و فناوری را در تشخیص درآمد مؤدیان چگونه ارزیابی می‌کنید؟	هنگام رسیدگی به پرونده مؤدیان	ایران	تغییر در روش‌های رسیدگی	رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات	کاهش زمان رسیدگی، تاخیرات اداری و هزینه‌های اجرایی مالیات
فعالیت‌های زیر زمینی	فعالیت‌های زیر زمینی را با تشخیص درآمد بر اساس تراکنش‌های بانکی چگونه ارزیابی می‌کنید؟	قبل و بعد از اجرای رسیدگی	ایران	اجتناب و فرار مالیاتی	حساب‌های اجاره‌ای و فعالیت‌های پولشویانه	پیامدهای مثبت و منفی
محدودیت‌های روش تشخیص سنتی	نقاط ضعف روش‌های تشخیص سنتی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟	هنگام اجرای رسیدگی	ایران	عدم دسترسی به اطلاعات	اطلاعات ناکافی و حسابرسی مبتنی بر ریسک	جلوگیری از فرار مالیاتی و کتمان درآمد
ابعاد مالی و اقتصادی	ابعاد مالی و اقتصادی استفاده از تراکنش‌های بانکی در تشخیص درآمد را چگونه ارزیابی می‌کنید؟	قبل و بعد از رسیدگی به تراکنش‌های بانکی	ایران	نیاز به منابع درآمدی	کشف درآمدهای کتمان شده و کاهش هزینه‌های تمکین	افزایش درآمدهای مالیاتی
بسترهای قانونی	بسترهای قانونی در استفاده از تراکنش‌های بانکی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟	قبل و هنگام اجرای رسیدگی	ایران	تشخیص صحیح درآمد تجاری و مالیات و مالکیت بانکها	تفکیک حساب‌های تجاری و غیرتجاری	بهبود فرآیندهای تشخیص مالیات و رویه‌های اجرایی شفاف‌تر
اقدامات فرصت‌طلبانه	اقدامات فرصت‌طلبانه را در استفاده از تراکنش‌های بانکی چگونه ارزیابی می‌کنید؟	قبل و بعد از استفاده از تراکنش‌های بانکی	ایران	اجتناب و فرار مالیاتی	پشت‌نویسی چک و معاملات برون مرزی	پیامدهای مثبت و منفی

گام سوم کدگذاری الگویی معادل کدگذاری محوری است؛ کدگذاری محوری فرآیند ربطدهی مقوله‌ها به زیرمقوله‌ها و پیوند دادن مقوله‌ها در سطح ویژگیها و ابعاد است، در این نوع کدگذاری از مدل پارادایم چندوجهی استراوس و کوربین (۱۹۹۰) استفاده شده است. برای این منظور یک مقوله مرحله کدگذاری باز انتخاب و در مرکز فرآیندی که در حال بررسی است (به عنوان «مقوله محوری») قرار می‌گیرد و سپس مقوله‌های دیگر به آن ربط داده می‌شود. این مقوله‌های دیگر عبارتند از «شرایط علی^۲»، «راهبردها^۳»، «شرایط زمینه‌ای^۴ و مداخله‌گر^۵»، و «پیامدها^۶». نتایج کدگذاری الگویی در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول (۴) - کدگذاری الگویی - معادل کدگذاری محوری

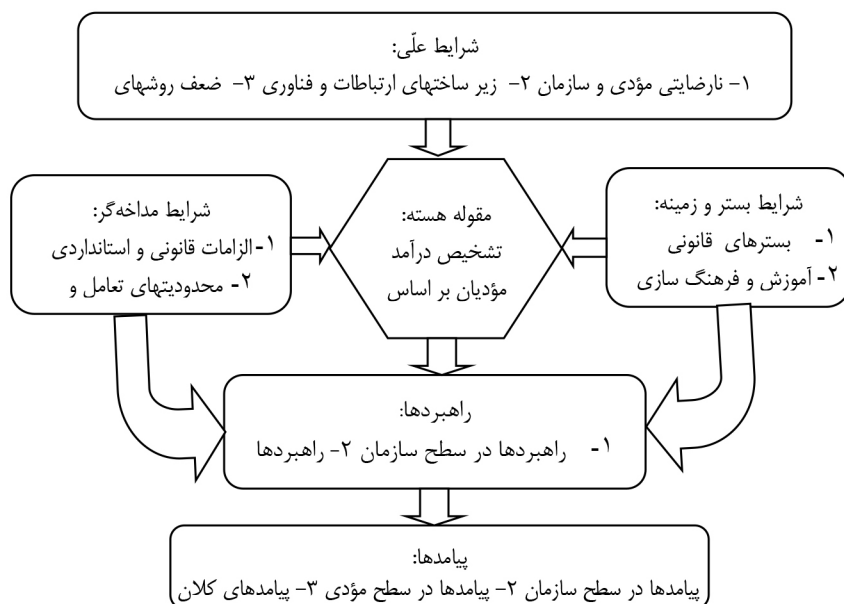
نوع مقوله	مقوله اصلی
شرایط علی	نارضایتی مؤدی و سازمان، زیر ساختهای ارتباطات و فناوری، ضعف روش‌های تشخیص سنتی، فعالیت‌های زیرزمینی و پولشویانه، ملاحظات مالی و اقتصادی
شرایط مداخله‌گر	الزامات قانونی و استانداردی، محدودیت‌های تعامل و دسترسی، اقدامات فرصت طلبانه
شرایط زمینه‌ای	بسترهای قانونی، آموزش و فرهنگ‌سازی ارتباطات و فناوری
راهبردها	راهبردها در سطح سازمان، راهبردها در سطح مؤدی، راهبردهای کلان
پیامدها	پیامد در سطح سازمان، پیامد در سطح مؤدی، پیامدهای کلان

منبع: یافته‌های پژوهش

گام چهارم در خلق نظریه، تلخیص نظری است. استراوس و کوربین (۱۹۹۸) کدگذاری انتخابی را فرآیند یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله‌ها می‌دانند، در این مرحله از کدگذاری، نظریه‌پرداز داده بنیاد یک نظریه از روابط فیما بین مقوله‌های موجود در مدل کدگذاری محوری به نگارش در می‌آورد (Strauss & Corbin, 1998). بنابراین در این مرحله داده‌های خام حاصل از مصاحبه‌های پژوهش پس از کدگذاری و دسته‌بندی در قالب مفاهیم و مقوله‌ها، به استخراج یک مقوله اصلی یعنی تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی منتهی شد. الگوی مفهومی تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی به شرح شکل ۲ ارائه گردیده است.

1. Core Category or Phenomenon
2. Causal Conditions
3. Strategies
4. Context Conditions
5. Intervening Condition
6. Consequences

شکل (۲) - الگوی پارادایمی تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی

منبع: یافته‌های پژوهش

شفاف‌سازی مبتنی بر داده‌ها: آخرین مرحله از مراحل سه‌گانه نظریه داده‌بنیاد چندوجهی، مرحله شفاف‌سازی داده‌ها است. در خصوص اعتبار داده‌های تجربی، به این دلیل که این کدها به همان صورتی که از طرف مصاحبه شونده بیان شده پیاده‌سازی و با حداقل تغییرات اعمال شده‌اند، بنابراین مبتنی بر نتایج استقرایی پژوهش می‌باشند. در خصوص تطابق نظری، همانطور که در جدول ۵ ارائه شد، مدل نهایی پژوهش حاضر با چارچوب تشخیص درآمد مؤدیان در متون نظری معتبر مقایسه گردید و گزاره‌های مدل هم با اجزای مدل‌های تشخیص درآمد و مالیات مؤدیان منطبق هستند و هم با داده‌های تجربی و هم با ادبیات پژوهش سازگاری دارند بنابراین از انسجام نظری برخوردار می‌باشند.

جدول (۵) - شفاف‌سازی مبتنی بر داده‌ها

نوع مقوله	مقوله	فرخیان و چاله چاله (۱۳۹۸)	عبداللهی (۱۳۹۹)	سلطان‌العلمایی و روابخش (۱۳۹۹)	حاج محمدی (۱۳۸۸)	ادوارد (۲۰۰۳)	گوردون و لی (۲۰۰۹)	میرمحمدی و جنتی (۱۳۹۶)	ثنایی پور (۱۳۹۹)	علی پور و حنفی زاده (۱۳۹۶)	نوذری و شهبانی (۱۳۹۶)
	نارضایتی مؤدی و سازمان	●				●					●
	زیر ساختهای ارتباطات و فناوری	●						●			
شرایط علی	ضعف روش‌های تشخیص سنتی	●			●	●					
	فعالیت‌های زیرزمینی و پولشویانه	●			●						
	ملاحظات مالی و اقتصادی	●					●				
	الزامات قانونی و استناداری	●	●								
شرایط مداخله‌گر	محدودیت‌های تعامل و دسترسی	●	●		●						
	اقدامات فرصت طلبانه	●		●							
	بسترهای قانونی	●	●								
شرایط بستر	آموزش و فرهنگ سازی	●							●		
	ارتباطات و فناوری	●						●			●
	راهبردها در سطح سازمان	●								●	
راهبردها	راهبردها در سطح مؤدی	●									
	راهبردهای کلان	●									
	پیامدها در سطح سازمان	●			●					●	
پیامدها	پیامدها در سطح مؤدی	●									
	پیامدهای کلان	●	●	●							

یافته‌های پژوهش

نتایج ناشی از یک تحقیق داده‌بنیاد به سه شیوه نمودار، تشریحی و روایت داستان و یا به صورت مجموعه‌ای از روش‌ها ارائه می‌گردد. در این پژوهش نتایج به صورت نمودار مدل ارائه گردید. بر اساس نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها به روش مالتی‌گراند تئوری شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها به شرح زیر تشریح می‌گردند.

شرایط علی

شرایط علی در این پژوهش رویدادها و وقایعی هستند که منجر به استفاده یا گسترش استفاده از مقوله اصلی (استفاده از تراکنش‌های بانکی برای تشخیص درآمد مؤدیان) می‌گردند. با تحلیل دقیق متن مصاحبه‌ها و مبانی نظری، مقوله‌های اصلی مربوط به شرایط علی شامل: ملاحظیات مالی و اقتصادی، ضعف روش‌های تشخیص سنتی، فعالیت‌های زیرزمینی و پولشویانه، نارضایتی مؤدی و سازمان و زیرساخت‌های ارتباطات و فناوری شناسایی گردیدند.

یکی از وقایع علیتی ملاحظیات مالی و اقتصادی است. طبق آمارهای سازمان با ساماندهی دستگاه‌های کارتخوان و رسیدگی به تراکنش‌های بانکی بالای پنجاه میلیارد ریال، افزایش قابل توجهی در درآمدهای مالیاتی ایجاد شده است. در همین راستا استفاده از تراکنش‌های بانکی باعث کاهش اعتراض مؤدیان به برگه‌های تشخیص مالیات، کاهش هزینه‌های سازمان به دلیل کوتاه شدن مراحل اخذ مالیات و حفظ ارزش واقعی مالیات دریافتی در شرایط تورمی کشور می‌گردد، عدم استفاده از تراکنش‌های بانکی باعث افزایش هزینه‌های تمکین و افزایش فعالیت‌های با منشا جرم می‌گردد، چرا که لازم می‌شود برای یافتن اطلاعات تحت حمایت رازداری بانکی تلاش شود و این تلاش‌های مضاعف، منابع با ارزش را از سایر فعالیت‌های سازمان مالیاتی منحرف می‌کند. زیرساخت‌های ارتباطات و فناوری یکی دیگر از وقایع علیتی است. با پیشرفت فناوری ابزارهای مدرنی به منظور یافتن موارد عدم رعایت و عدم تطبیق درآمدهای گزارش شده با سایر منابع به وجود آمده است. دولت در سالهای اخیر با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و راه‌اندازی طرح جامع مالیاتی و سامانه‌های مالیاتی گام‌هایی در اصلاح نظام مالیاتی برداشته است.

ضعف روش‌های تشخیص سنتی یکی دیگر از شرایط علی است، به دلیل تنوع و پیچیدگی شیوه‌های کسب و کار، محدودیت سازمان در تخصیص منابع، عدم ثبت نام و عدم ارسال اظهارنامه توسط بخشی از مؤدیان، عدم تمایل به نگهداری اسناد و مدارک مخصوصاً در حوزه مشاغل و عدم امکان تهیه اسناد و مدارک برای برخی کسب و کارها در شرایط اقتصادی موجود، امکان تشخیص درآمد و سود برخی مؤدیان با استفاده از روش‌های تشخیص سنتی به سادگی امکان‌پذیر نیست. بنابراین از میان روش‌های کسب اطلاع از درآمد مؤدیان، استفاده از اطلاعاتی

که اشخاص ثالث نظیر بانکها مکلف به ارائه آن هستند، می‌تواند محدودیت‌های روش تشخیص کنونی را تا حدود زیادی بر طرف نماید. یکی دیگر از شرایط علی، انجام فعالیت‌های زیرزمینی و پولشویانه است. امروزه پولشویی، رشوه‌خواری، فساد مالی و به خصوص فرار مالیاتی جزء جرم‌های مالی و مالیاتی عمده در سطح جهان محسوب می‌شوند، به اعتقاد فرخیان و چاله چاله (۱۳۹۸) تراکنش‌های بانکی جزء اساسی و لاینفک فرآیند پولشویی هستند و رسیدگی به آنها نقش اساسی در مبارزه با پولشویی، شناسایی و پیشگیری از جرایم مالیاتی و راستی‌آزمایی اسناد و مدارک مؤدیان دارد (Farrokhian & Chalechale, 2018: 240). با بررسی کلیه تراکنش‌های بانکی اشخاص حقیقی و حقوقی و با از بین بردن خلأ موجود، بخش قابل توجهی از فعالیت‌های زیرزمینی و درآمد‌های کتمان شده کشف می‌گردد. آخرین مورد از شرایط علی، نارضایتی مؤدی و سازمان است. تعداد پرونده‌های مطرح در هیأت‌های حل اختلاف مالیاتی و دیوان عدالت اداری گواه بر نارضایتی مؤدیان و دور بودن رسیدگی مالیاتی از یک رسیدگی بهینه می‌باشد، طبق مبانی نظری بین دولت و مؤدیان مالیاتی همواره کشمکش و نارضایتی در خصوص میزان مالیات وجود داشته است، دولت‌ها مدعی هستند که مؤدیان مالیاتی بر اساس عملکرد واقعی خود مالیات پرداخت نمی‌کنند و مؤدیان مالیاتی نیز مدعی بی‌عدالتی در اخذ مالیات از مؤدیان تمکین‌کننده و مؤدیان فاقد رفتارهای تمکینی هستند.

عوامل مداخله‌گر

عوامل مداخله‌گری که بر راهبردهای تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی تأثیر می‌گذارند شامل الزامات قانونی و استانداردی، اقدامات فرصت‌طلبانه و محدودیت‌های تعامل و دسترسی می‌باشد. محدودیت‌های حوزه الزامات قانونی و استانداردی مربوط به عدم قانون‌گذاری در خصوص اتصال سازمان به پایگاه داده بانکها، تفاوت در مبانی حسابداری انتخابی توسط مؤدی و بانک، تأثیرپذیری سود از رویه‌های حسابداری انتخابی مدیریت و گسترش روزافزون مؤسسات پولی و اعتباری خارج از حوزه نظارت بانک مرکزی می‌باشد. به اعتقاد گنتر و همکاران (۱۹۷۷) به سبب اختلاف بین قوانین و مقررات مالیاتی و اصول و موازین پذیرفته‌شده حسابداری ممکن است که آنچه برای مقاصد حسابداری درآمد و هزینه محسوب می‌شود الزاما از دیدگاه قوانین مالیاتی درآمد و هزینه محسوب نگردد (Guenther et al, 1997: 229). اقدامات فرصت‌طلبانه مؤدیان یکی دیگر از عوامل مداخله‌گر است، با رسیدگی به پرونده مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی، طبق نظر خبرگان، مؤدیان احتمالا به سراغ روش‌های نوینی می‌روند که حتی المقدور مبالغ حاصل از فروش کالا و ارائه خدمات در حساب‌های بانکی آنها گردش پیدا ننماید، در همین راستا از ابزارهای مثل تهاتر حساب، دریافت وجه نقد، انتقال داد و ستد به خارج از کشور، استفاده از کیف پول، پرداخت از طریق صرافی‌ها، ایجاد حساب‌های بانکی در خارج، ایجاد حساب‌های متعدد بانکی و پشت‌نویسی و انتقال چک‌های دریافتی استفاده می‌نمایند. آخرین عامل مداخله‌گر

مربوط به محدودیت‌های ناشی از تعامل و دسترسی است، دستیابی به اطلاعات تراکنش‌های بانکی مؤدی به دلایل متعددی که مهمترین آنها رعایت اصل «رازداری بانکی» است با دشواری‌هایی همراه است. در برخی از کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD)، «بانک اطلاعاتی متمرکزی» از حساب‌های بانکی در نزد سازمان امور مالیاتی وجود دارد، در ایران در شرایط حاضر چنین امکاناتی در اختیار سازمان امور مالیاتی کشور نیست (Hajmohamadi, 2009: 111).

راهبردها

با بررسی نظر خبرگان، راهبردها در سه سطح شامل راهبردهای کلان، راهبردها در سطح سازمان و راهبردها در سطح مؤدی معرفی می‌گردند. در کنار اتصال سامانه‌های مالیاتی به بانکها و جریمه بانکها در صورت عدم همکاری، با ایجاد وبسایت دولتی با کیفیت سرویس مؤثر و رفع موانع استفاده از روش‌های الکترونیکی و وضع قوانین جدید و اجرایی نمودن قوانین موجود به عنوان راهبردهای کلان، با ضریب تأثیر بالاتری می‌توان از تراکنش‌های بانکی برای تشخیص درآمد مؤدیان استفاده نمود. راهبردها در سطح سازمان شامل استقرار روش‌های الکترونیکی تعامل با مؤدیان، استفاده کامل از طرح جامع مالیاتی، قانون پایانه‌های فروشگاهی و سامانه مؤدیان، فرهنگسازی و ساده‌سازی متون مالیاتی است. با اجرای این راهبردها شناسایی منشأ تراکنش‌ها عملی‌تر خواهد شد. در آخرین سطح نیز همکاری مؤدیان در انجام تکالیف قانونی و استفاده از نرم‌افزارهای مالی و خدمات حرفه‌ای حسابداران و تفکیک تراکنش‌های بانکی بر اساس ارتباط آنها با درآمد مؤدی در تسهیل رسیدگی به درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند، چرا که ثبت رویدادهای مالی، گزارشگیری، تهیه و ارسال اظهارنامه مالیاتی و سپس تهیه مدارک برای رسیدگی ممیزان بخشی از خدمات حرفه حسابداری است که به واسطه نرم‌افزارهای مالی انجام می‌گیرد.

شرایط بستر

راهبردهای استفاده از تراکنش‌های بانکی متأثر از ویژگی‌های زمینه و بستر حرفه حسابداری است. شرایط بستر در برگزیده سه مقوله اصلی شامل «بسترهای قانونی»، «آموزش و فرهنگ‌سازی» و «ارتباطات و فناوری» می‌باشد. تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی در بستر زیرساخت‌های قانونی انجام می‌گیرد، بررسی حساب‌های بانکی از دی ماه سال ۱۳۹۵ طبق تبصره ۵ آئین نامه اجرایی ماده ۱۶۹ مکرر ق.م.م قانونمند شد (Mehrkam & Hesni Moghadam, 2021: 197). بنابراین مبانی حقوقی پیش‌بینی درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی بر اساس مواد ۲۳۱ و ۱۶۹ و ۱۶۹ مکرر قانون مالیات‌های مستقیم، ماده ۳۰ قانون مالیات بر ارزش افزوده و ماده ۱۰ قانون پایانه‌های فروشگاهی و سامانه مؤدیان فراهم شده است. عامل دیگر مربوط به آموزش و فرهنگ‌سازی است، با توجه به اینکه تراکنش‌های بانکی مؤدی در برگزیده کلیه تراکنش‌های درآمدی

و غیردرآمدی است و بخشی از درآمد مؤدی به صورت غیرنقدی است، تشخیص درآمد مشمول مالیات مؤدی نیاز به تخصص و مهارت میزان مالیاتی و آموزش مؤدیان دارد، با فرهنگ‌سازی و آگاه‌سازی مؤدی وصول مالیات با موفقیت و سهولت بیشتری همراه است و مؤدیان مالیاتی نیز با رغبت و احساس مسئولیت بیشتری اقدام به انجام وظایف قانونی خود می‌کنند. عامل دیگر مربوط به ارتباطات و فناوری است، در شرایط کنونی به دلیل پیچیدگی فعالیت شرکتها و مشاغل و افزایش تعداد مؤدیان مالیاتی، تشخیص درآمد مؤدیان و اصلاح نظام مالیاتی جز با مدرنیزاسیون دستگاه مالیاتی و استفاده از فناوری اطلاعات در جمع‌آوری اطلاعات و رصد اطلاعات مالی مؤدیان امکان پذیر نیست (Jenati & Mirmohamadi, 2016: 81).

پیامدها

با بررسی ادبیات تحقیق و نظرات مصاحبه‌شوندگان، پیامدهای ناشی از به‌کارگیری راهبردها در سه سطح شامل پیامدهای کلان، پیامدها در سطح سازمان و پیامدها در سطح مؤدی ارائه می‌گردند. پیامدهای کلان شامل افزایش درآمدهای مالیاتی، شناسایی تراکنش‌های بانکی با منشأ جرم، برقراری عدالت مالیاتی، کاهش پولشویی و فعالیت‌های زیرزمینی، افزایش اقدامات فرصت‌طلبانه، کاهش فساد اداری و کنترل و رشد و توسعه سیاستهای اقتصادی می‌باشد. استفاده از تراکنش‌های بانکی با کاهش فرار مالیاتی موجبات افزایش درآمدهای مالیاتی و رشد و توسعه سیاستهای اقتصادی دولت را فراهم می‌آورد. مأموران مالیاتی حین بررسی تراکنش‌های بانکی با درآمدهای کتمان شده، درآمدهای ناشی از فعالیت‌های زیرزمینی و منابع مالی با منشأ جرم مواجه و طبق قانون به مراجع ذیربط اعلام می‌نمایند، بنابراین رسیدگی به تراکنش‌های بانکی در این زمینه نقش بازدارندگی دارد و در راستای قانون مبارزه با پولشویی است. بررسی تراکنش‌ها باعث کاهش چانه‌زنی بین مؤدی و ممیز مالیاتی و به تبع آن باعث کاهش فساد اداری می‌گردد. یکی از پیامدهای منفی استفاده از تراکنش‌های بانکی، استفاده مؤدیان از اقدامات فرصت‌طلبانه است و ممکن است مؤدیان مالیاتی معاملات خود را از راههای دیگری انجام دهند، در این راستا با استفاده از ابزارهایی مانند استفاده از پشت‌نویسی چکها، استفاده از فروش‌های تهاتری، تقاضای وجه نقد از مشتری، انتقال معاملات و حساب‌های بانکی به خارج از مرزها، پرداخت از طریق صرافیها، استفاده از کیف پول، ایجاد حساب‌های متعدد و کاهش گردش هر حساب بانکی، مانع از گردش وجه نقد در حساب‌های بانکی خود می‌گردند. رسیدگی به تراکنش‌های بانکی مؤدیان قادر به کشف این موارد نیست اما با بررسی مطالبات و بدهی‌های ابتدا و انتهای سال مالی، بهره‌گیری از سامانه مؤدیان، پایانه‌های فروشگاهی و سامانه صورت معاملات فصلی، محدود نمودن پول کاعذی و محدود نمودن تعداد حساب‌های بانکی تا حدود زیادی می‌توان از اقدامات فرصت‌طلبانه مؤدیان جلوگیری و یا آنها را کشف نمود.

یکی از پیامدهای ناشی از استفاده از تراکنش‌های بانکی، پیامدهای مثبت آن برای سازمان امور مالیاتی است،

با بررسی حساب‌های بانکی، ضمن دسترسی به درآمد واقعی مؤدیان تمکین‌کننده، مؤدیان گمنام نیز شناسایی می‌گردند. و تا حدود زیادی تشخیص مالیات به صورت برآوردی و سلیقه‌ای کاهش می‌یابد. و مسئولیت مدنی، کیفری و انتظامی مأموران مالیاتی، ناشی از زیان وارده به مؤدی، دولت یا اشخاص ثالث کاهش می‌یابد. با بررسی تراکنش‌ها و تخصیص بهینه منابع سازمانی و افزایش کارایی نیروی انسانی، هزینه‌های اجرایی مالیات کاهش می‌یابد و در شرایطی که مؤدی اظهارنامه نمی‌دهد یا از ارائه اسناد و مدارک خودداری می‌نماید می‌توان از آن به عنوان قرینه مالیاتی استفاده نمود. تراکنش‌های بانکی موجبات انسجام و کارایی سازمان را با استفاده از یک روش یکپارچه و شفاف که مشکلات اجرایی آن کمتر از روش‌های سنتی است را فراهم می‌آورد و به عنوان یک منبع اطلاعاتی مؤید میزان درآمد مؤدی، از ورود پرونده‌های مالیاتی به مراحل دادرسی مالیاتی جلوگیری می‌کند. آخرین پیامد ناشی از استفاده از تراکنش‌های بانکی، مربوط به پیامدهای مثبت ایجاد شده برای مؤدی است، با رسیدگی به پرونده مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی و افزایش عدالت افقی و عمودی موجبات رضایت مؤدیان تمکین‌کننده فراهم می‌گردد. تراکنش‌های بانکی در بخش قابل توجهی از فعالیت‌های اقتصادی در ارتباط مستقیم با درآمد مؤدی است و از این طریق حداقل میزان درآمد مؤدیان مشخص است، بنابراین اعتراضات مؤدیان به برگه‌های تشخیص مالیات و به تبع آن تعداد پرونده‌های مطرح در هیأت‌های حل اختلاف مالیاتی کاهش می‌یابد. با بررسی تراکنش‌ها و کشف درآمدهای کتمان شده و با وجود جریمه‌های غیرقابل بخشش از قبیل جریمه کتمان، مؤدیان به سمت تمکین داوطلبانه و خوداظهاری سوق داده خواهند شد، رسیدگی بر اساس تراکنش‌های بانکی ضمن ایجاد شفافیت در نحوه تشخیص درآمد و مالیات مؤدیان، این امکان را فراهم می‌آورد تا مؤدیان قبل از رسیدگی ممیزان مالیاتی تا حدود زیادی از میزان درآمد تشخیصی آنها آگاهی پیدا نمایند که باعث تمکین داوطلبانه و کاهش اعتراضات می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه نیاز دولت به افزایش درآمدهای مالیاتی و ایجاد شفافیت در تشخیص و وصول مالیات و افزایش رضایت مؤدیان، بیش از هر زمان دیگری استفاده از روش‌های نوین تشخیص درآمد و مالیات مؤدیان و استفاده از تکنولوژی روز را توجیه می‌نماید، رسیدگی به تراکنش‌های بانکی مؤدیان موضوع جدیدی است که در اجرای آن چالش‌های زیادی وجود دارد و تا کنون در ایران بررسی جامعی از عوامل تأثیرگذار بر تشخیص درآمد مؤدیان با استفاده از تراکنش‌های بانکی به روش کیفی که همه ابعاد این شیوه جدید را دربر گیرد و متناسب با ویژگی‌ها و شرایط حاکم بر شرکتها و مشاغل ایرانی باشد ارائه نگردیده است. این تحقیق در پاسخ به پرسش پژوهش به دنبال شناسایی و تشریح عوامل تأثیرگذار بر تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس تراکنش‌های بانکی بوده است، در همین راستا ضمن معرفی

یک منبع اطلاعاتی جدید و متعاقب آن یک شیوه حسابرسی مالیاتی جدید، با شناسایی و تشریح مؤلفه‌های مؤثر بر این روش رسیدگی در غالب مدل پارادایمی، سازوکارهای لازم جهت تشخیص درآمد مؤدیان بر اساس این منبع اطلاعاتی جدید را برای جامعه هدف بیان نموده است تا عملیات رسیدگی را به طور اثربخشی اجرا نمایند در همین راستا نیز عوامل علی، عوامل بستر، چالشها و محدودیت‌ها، راهبردها و پیامدهای مثبت و منفی اجرای این روش که همگی از نوآوری‌های این پژوهش به شمار می‌آیند معرفی گردیده‌اند. در راستای دستیابی به هدف پژوهش، سه نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گردید و ۱۸ مقوله استخراج و پیوند میان مقوله‌ها انجام گرفت که به صورت کامل در بخش یافته‌های پژوهش تشریح گردیدند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد با استفاده از تراکنش‌های بانکی، پیامدها در سه سطح ایجاد می‌گردند. پیامدهای کلان شامل افزایش درآمدهای مالیاتی، برقراری عدالت مالیاتی، شناسایی تراکنش‌های بانکی با منشا جرم، کاهش پولشویی و فعالیت‌های زیرزمینی، افزایش اقدامات فرصت طلبانه، کاهش فساد اداری و کنترل و رشد و توسعه سیاستهای اقتصادی می‌باشد، که همگی از پیامدهای مثبت استفاده از تراکنش‌های بانکی است به جز اقدامات فرصت طلبانه که ممکن است مؤدیان مالیاتی را به سمت عدم استفاده از حساب‌های بانکی سوق دهد و با استفاده از ابزارهایی مانند استفاده از پشت‌نویسی چکها، استفاده از فروش‌های تهاتری، دریافت وجه نقد از مشتری، انتقال معاملات و حساب‌های بانکی به خارج از مرزها، پرداخت از طریق صرافی‌ها و استفاده از کیف پول مانع از گردش وجه نقد در حساب‌های بانکی خود گردند که در این صورت نیز با به‌کارگیری راهبردهای ارائه شده، سازوکارهای قانونی و استفاده از روش‌های حسابرسی سنتی در کنار بررسی تراکنش‌های بانکی، تا حدود زیادی می‌توان از اقدامات فرصت طلبانه مؤدیان جلوگیری و یا آنها را کشف نمود. پیامدهای مثبت ایجاد شده برای سازمان امور مالیاتی شامل شناسایی مؤدیان گمنام، شناسایی افراد ذینفع از حساب‌های بانکی، کاهش مسئولیت و سلیقه‌های شخصی مأموران مالیاتی، یکپارچگی سیستم مالیاتی و کاهش مشکلات اجرایی، غنی شدن منابع اطلاعاتی سازمان و پیش‌بینی صحیح‌تر درآمد، استفاده به‌عنوان قرینه مالیاتی، جلوگیری از فرار مالیاتی، کاهش زمان رسیدگی، تاخیرات اداری و هزینه‌های اجرایی مالیات، استفاده از منابع انسانی با کارایی بالاتر، رویه‌های اجرایی شفاف‌تر، افزایش توان و انسجام و کارایی دستگاه مالیاتی و دسترسی به درآمد واقعی مؤدی می‌باشد. پیامدهای مربوط به مؤدی نیز شامل افزایش عدالت عمودی و افقی، کاهش اعتراضات مؤدیان، گسترش فرهنگ خوداظهاری و تمکین داوطلبانه، کمک به مؤدی قبل از رسیدگی و تشویق خودتشخیصی و شفاف‌سازی نحوه تشخیص مالیات می‌باشد. از آنجا که سود حسابداری مبنای محاسبه مالیات هر دو گروه شرکتها و مشاغل می‌باشد و نحوه تهیه صورتهای مالی، تکالیف قانونی، قوانین مالیاتی و به صورت کلی سازوکارهای رسیدگی و تشخیص درآمد و مالیات هر دو گروه تا حدود زیادی یکسان می‌باشد، بنابراین مدل پارادایمی ارائه شده و مقوله‌ها و مؤلفه‌های تشریح شده برای هر دو گروه صدق می‌نماید.

با توجه به تأکید اسناد بالادستی بر ضرورت افزایش درآمدهای مالیاتی و مبارزه با فرار مالیاتی، همچنین با در نظر گرفتن محدودیت‌های سازمان در دسترسی کامل به تراکنش‌های بانکی مؤدیان پیشنهاد می‌شود سازمان امور مالیاتی در جهت تدوین دستورالعمل لازم و استانداردسازی فرآیند رسیدگی به تراکنش‌های بانکی مؤدیان اقدام نماید و برای اثبات درآمد مؤدیان، در کنار استفاده از اسناد مثبت اخذ شده از سایر منابع، از تراکنش‌های بانکی مؤدیان نیز استفاده نماید تا ضمن پوشش اقدامات فرصت طلبانه مؤدیان در عدم استفاده از حساب‌های بانکی، محدودیت‌های ناشی از رسیدگی به درآمد ابرازی مؤدیان به روش‌های سنتی را نیز مرتفع نماید. همچنین با توجه به آثار مثبت استفاده از تراکنش‌های بانکی در کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD)، با بهره‌گیری از تجربیات این کشورها و با اجرایی نمودن همه قوانین موضوعه، بانک اطلاعاتی متمرکزی از حساب‌های بانکی مؤدیان در اختیار سازمان امور مالیاتی قرار گیرد و با اعمال جرائم ضمانت اجرایی آن فراهم گردد و نهایتاً در جهت تفکیک تراکنش‌های بانکی بر اساس ماهیت آنها توسط سازمان امور مالیاتی، مؤدیان و بانکها از طریق ارتقاء نرم‌افزارهای مالی، بانکی و مالیاتی اقدام گردد.

فهرست منابع

1. Abdollahi, Hosein, (2021). Tax Assessment Based on Banking Transactions in the Iranian Legal System. *Journal of Tax Research*, 28 (48): 61-82, (In Persian).
2. Barzegari Dehaj, Mohamad, Keyghobadi Amirreza, Yaghoobnezhad, Ahmad, Jahanshad, Azita, (2021). Providing a Model for Preparing an Estimated Tax Return with the Provisions of Article 97 of the Direct Taxes Act. *Journal of Tax Research*, 29 (49): 61-82, (In Persian).
3. Carton, Benjamin and Corugedo, Emilio Fernández and Hunt, Benjamin. (2019). *Corporate Tax Reform: From Income to Cash Flow Taxes*. IMF Working Paper. No. 19/13.
4. Corbin, J. , Strous, A. (2008). *Basics of Qualitative Research*. Los Angeles, CA: SAGE
5. Creswell, J. (2012). *Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research (Fourth Edition ed)*. Boston: Pearson Education, Inc.
6. Edwards, C. (2003). Replacing the Scandal-plagued Corporate Income Tax with a Cash-flow Tax. *Cato Policy Analysis*. (431).
7. Farokhian, Ali, Chalechale, Abdollah, (2019). 'Discovering Suspected Money Laundering Transactions Based on The Texture Pattern of Bank Accounts', *Journal of Audit Science*, 19(1), pp237-268, (In Persian).
8. Foroodi, Maryam, Hejazi, Rezvan, (2021). Presenting a Conceptual Model of Earnings Management Based on Multi_ grounded Theory Approach'. *The Financial Accounting and Auditing Researches*, 12(48), 95-120, (In Persian).
9. Gharamaleki, A. (2001). *Methodology of Religious Studies*. Razavi University of Islamic Sciences, 25-25, (In Persian).
10. Garnaut, R. , Emerson, C. , Finighan, R. , & Anthony, S. (2020). 'Replacing Corporate Income Tax with a Cash Flow Tax'. *Australian Economic Review*, 53(4), 463-481.
11. Goldkuhl, G. , & Cronholm, S. (2010). 'Adding Theoretical Grounding to Grounded Theory: Toward Multi-Grounded Theory'. *International journal of qualitative methods*, 9(2), 187-205.
12. Gordon, Roger, & Li, Wei. (2009). 'Tax Structures in Developing Countries: Many Puzzles and a Possible Explanation'. *Journal of Public Economics*, 93, 855-866.
13. Guenther, D. A. , E. L. May dew and s. e. Nutter, (1997). 'Financial Reporting, Tax

- Costs, And Book-tax Conformity', *Journal of Accounting and Economics*, No. 23, pp. 225- 248.
14. Hajmohammadi, Fereshte (2009). 'Legal Requirements for the Access to / Exchange of Banking and Bank Information for Tax Purposes Inside and Outside the Country'. *Journal of Tax Research*. 17 (5): 93-114, (In Persian).
  15. Hajsadeghi, Saeid, Gholamnia Roshan, Hamidreza, Dadashi Iman. (2022). 'Providing a Model for Evaluating Suspicious Bank Accounts with the Approach of Determining Tax Effects Based on Structural Equation Modeling'. *Journal of Tax Research*. 30 (53): 45-70, (In Persian).
  16. Imam P. A & D. F. Jacobs (2007), 'Effect of Corruption on Tax Revenues in the Middle east', *IMF WP/07/270*: 1-34.
  17. Jenati, Nader (2016). 'A Review of Tax Reforms in Iran & Around the World (with an Emphasize on Tax System Modernization) '. *Iranian National Tax Administration*, 24(79), 79, (In Persian).
  18. Khani, Abdollah, Imani, Karim, Yosefi, Amin, (2015). 'Tax Avoidance, How to Measure and Factors Affecting it', *Journal of accounting and social interests*, 4(4), pp. 121-142, (In Persian).
  19. Khodamipour, Ahmad, Torkzadeh Mahani, Ali, (2012). 'Tax and Onservatism in Financial Reporting, and the Value Relevance of Accounting Data', *Journal of Financial Accounting Research*, 3(3): 127, (In Persian).
  20. Lee, J. (2001), 'A. Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use, Unpublished Doctoral Dissertation', University of Nebreska, In Proquest UMI Database.
  21. Mehrkam, Mehrdad, Hesni Moghadam, Fatemeh, (2021). 'Investigating the Impact of Tax on Bank Transactions on Equity, Company Products and Industry', *Accounting Research*, 13(49): 195-206, (In Persian).
  22. Mohdisa, K. , Yussof, S. & Mohdali, R. (2014). 'The Role of Tax Agents in Sustaining the Malaysian Tax System'. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 164: 366-371.
  23. Nasr, Mohammad Ali, Khajavi, Shokrollah, Abbasian, Ezatollah, Aghaei, Mohammad Ali. (2019). 'Developing a quality control framework for Audit firms and Oversight board in Iran Multi-grounded theory', *Iranian Management Accounting Association*, 8(30): 149-174,(In Persian)

24. O'Reilly, P., K. Parra Ramirez and M. A. Stemmer (2019). 'Exchange of Information and Bank Deposits in International Financial Centers', OECD Taxation Working Papers, No. 46, Paris, OECD Publishing.
25. Roshaiza, Taha, Sisiram, R. N. , Colombage, Svetlana, M. , & Loganathan, N. (2013). 'Does Financial System Activity Affect Tax Revenue in Malaysia? Bounds Testing and Causality Approach'. *Journal of Asian Economics*, 24, 147–157.
26. Salari Kiskani, Fateme, Pourheidari, Omid, Khodamipour, Ahmad. (2020). 'Impacts of Information and Communication Technology on Tax Collection'. *Journal of Accounting Knowledge*, 11(4), 187-210, (In Persian).
27. Strauss, A. & Corbin, J. (1998). 'Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures For Developing Grounded Theory (2 Nd Ed)'. Sage Publications, Thousand Oaks, CA, USA.
28. Soltanololamaie, Seyed Mohamad Hadi, Ravanbakhsh, Monireh. (2021). 'Bank Transactions Tax', 26(85): 99, (In Persian).
29. Sushma. Ms, Srivastava. Namita (2014). 'Bank Transaction Tax: An Approach to Tax Reform in India -a Clinical Review'. *International Journal of Scientific & Engineering Research*, Volume 5, Issue 12: 117-123.